

Статті і студії

УДК 821.161.2.09–94:81'373.7

М. І. Степаненко

ПОЛТАВСЬКЕ КОРИННЯ ДРЕВА УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ

Статтю присвячено аналізу літературно-мистецьких традицій, які сформувалися на Полтавщині: заснування літературних і літературно-мистецьких крайових премій, а також усеукраїнських та міжнародних премій на честь видатних полтавців — письменників, педагогів, учених, державних, церковних діячів; проведення регіональних мистецьких дійств, конкурсів; утворення мистецьких організацій, які об'єднують духовно близьких людей, періодичних видань, мережі бібліотек; функціонування літературно-меморіальних музеїв, шкільних музеїв, кімнат-музеїв письменників-полтавців.

Ключові слова: літературно-мистецька Полтавщина; літературні, літературно-мистецькі премії, мистецькі свята, конкурси; періодичні видання; музеї, кімнати-музеї; творчі організації.

Будь-який край — це не просто географічне чи економічне утворення, а передовсім духовна спільнота, історико-культурний ареал, неповторність якого — у ментальності, у звичаях та традиціях, у розмаїтті духовних дарів, у звучанні слова й пісні, у нестримному пориванні творчої думки одноземців, наснаженої енергетикою малої батьківщини. І з того щедрого крайового ґрунту, з багатой амальгами різнорідних місцевих талантів виростає древо національної духовності, аж до небес вибухає силою та широтою крони, далеко простягає міцне гілля, прикрашене дорогоцінними мистецькими плодами, з яких користають не самі лише краяни, а й увесь народ і людськість загалом.

У пишному саду загальнонародської культури вже багато століть квітне древо української духовності. Міцно обіймаючи корінням кожний цалик рідного ґрунту — в серці країни, на її сході й заході, на півдні й півночі, дивує людство багатими мистецькими дарами, що йдуть від усеполюючих українських земель. Кожна наша область живими соками своїх талантів уливається в тіло цього містичного древа. І значення кожного українського краю в розвої нації неоціненне. Але без перебільшень можна твердити, що велику силу всотує давнє й сучасне коріння української історії та культури з родючого духовного чорнозему Полтавщини.

Згадка про Полтаву асоціюється передусім із полтавсько-київським діалектом, що став осердям сучасної літературної мови, з чистотою і правильністю нашого вистражданого та невмирущого слова, із суголоссям його літературній нормі, з багатими й самобутніми народними традиціями, які розвивав і примножував козацький літописець Самійло Величко, мандрівний філософ Григорій Сковорода,

легендарна піснярка Маруся Чурай, зачинатель нової української літератури й літературної мови Іван Котляревський, основоположник класичної музики Микола Лисенко та сотні інших достойників, котрих добре знає і заслужено цінує світ. Яку б царину сучасного життя не взяти — красне письменство або театр, науку чи освіту, — скрізь пульсує сила розуму й бує міць таланту виходців із нашого чарівного краю. Ця тяглість щодалі, то все впотужнюється, глибшає, вияскравлюється новими іменами, наповнюється благородними діяннями. Духовна спадщина, яку залишили після себе преподобний Паїсій Величковський, Євген Гребінка, Панас Мирний, Архип Тесленко, Олесь Гончар, Павло Загребельний, Петро Ротач, Феодосій Роговий, Платон Майборода, Олександр Білаш і цілий сонм славетних їхніх земляків, сягає тисяч грубезних томів, кожен рядок яких наскрізь просякнутий житейською правдою і світлом, вигаптуваний добром, любов'ю до ближнього, пронизаний гордістю за праотцівський поріг, за рідну землю.

Найосновніше ж полягає в тому, аби ми з цього огрому нічого не втратили, не забули, аби прочитали ті томи, як заповідав геніальний Тарас Шевченко, «од слова до слова», аби ретельно й правдиво писали крайову та загальнонаціональну історію для себе і для нащадків, які обов'язково дякуватимуть нам за науку, з нашої волі й за нашим наказом триматимуться тих величних духовних орієнтирів, що дали дідам і батькам силу здолати всі недобрі стихії, та, покличемося ще раз на Великого Кобзаря, свого не відцуратися й чужого навчатися.

Не менш значущим є те, щоб усі ті полтавці, кого ми називаємо подвижниками свого краю, нашої держави і світочами людства, після відходу в кращі світи обов'язково продовжували жити в пам'яті — в образах, у граніті, у заснованих на їхню честь преміях, мистецьких діяствах. Важливим є навіть не рівень тієї або тієї учти, а її моральний зміст, національна зорієнтованість, сприяння успішному єднанню славного минулого з «красивим і корисним» сьогоденням, уселяння віри в майбутнє.

Наспів час усе це заманіфестувати в енциклопедичному довідникові. Задум підготувати його виник у ході роботи над томом «Мова і література» 12-томної «Полтавської енциклопедії», яка покликана, мовиться в передньому слові до вже опублікованої книги «Релігія і церква», реалізувати в регіональному вимірі настійну необхідність формування національної самосвідомості й державотворення [1, с. 5]. Автор цих рядків сподівається, що колись зреалізує свою мету: в синтезованому вигляді, як цього й вимагають енциклопедичні канони, подасть найістотніші відомості про літературно-мистецькі будні та свята сучасної Полтавщини, яка гідно пошанувала письменників, педагогів, учених, державних, церковних діячів насамперед тим, що заснувала численні крайові премії різних рівнів: обласні (імені Івана Котляревського, Панаса Мирного, Володимира Короленка, Петра Артеменка, Олександра Ковіньки, Леоніда Бразова, Сидора Ковпака, Миколи Скліфосовського, Григорія Яценка, Миколи Ярошенка, Антона Макаренка, Паїсія Величковського); міські (імені Івана Котляревського, Володимира Короленка, Самійла Величка, Миколи Гоголя, Антона Шевченка, Володимира Малика); районні (імені братів Тютюнників, братів Зерових, Євгена Гребінки, Григорія Сковороди, Василя Симоненка, Володимира Пашенка, Олексія Дмитренка, Марії Башкирцевої). З ініціативи Полтавської спілки літераторів свого часу створено премії журналів «Добромисл», «Полтавочка», «Журавлик», газети

«Літературна Полтавщина». Велике визнання майстрів слова, яких вивели на широкі мистецькі горизонти «шляхи полтавської й славна Полтава», засвідчують усеукраїнські та міжнародні премії — імені Олесея Гончара, Лесеі Українки, Івана Котляревського, Андрієя Головка, Остапа Вишні, Миколі Гоголя, Григорієя Сквороди, Василя Симоненка, Олені Пчілки, Дмитра Луценка, Миколі Зерова, Володимира Короленка, Миколі Лисенка, Катерини Білокур, а також інші, крайові, премії: Черкаська обласна премія імені Василя Симоненка, Чернігівська обласна премія імені Леоніда Глібова, Волинська обласна премія імені родини Косачів, Чернігівська міська премія імені Леоніда Глібова, Прилуцька міська премія імені Любові Забашти, Боярська міська премія імені Володимира Самійленка, Черкаська премія імені Михайла Старицького.

Видатні полтавці, що присвятили себе рідній культурі, продовжують своє творче земне життя в різних мистецьких дійствах, які зорганізували на їхню честь удачні країни. Так, новий календар щороку відкриває для мешканців міста й області Полтавський літературно-меморіальний музей В. Г. Короленка святом «Короленківська ялинка», а про різдвяну радість сповіщає Полтавський літературно-меморіальний музей Панаса Мирного дійством «Даруй літа щасливії, цього дома господарю». Прикрашання ялинки, цікаві конкурси, колядки, водіння кози — сьогодні лишень атрибути цих багатолітніх мистецьких заходів, а колись наповнена сентиментальністю традиція родини Рудченків і Короленків. У лютому з нагоди дня народження видатного байкаря, поета, прозаїка Євгена Гребінки гостинно вітає всіх небайдужих до красноґо слова й пісні «Гребінчина світлиця». Навесні та влітку залюбленцям у літературу також не доводиться сумувати. У травні — червні гадачани радо запрошують гостей поринути у «Дивосвіт Лесиноґо Гаю» — торжество, приурочене Лесеі Українці, її матері Олені Пчілці й усьому славному родові Драґоманових, а великобаґачанці збирають творчу еліту України на обласному святі кобзарського мистецтва «Взяв би я бандуру», що вшановує пам'ять відомого українського народного співака Федора Кушнерика, який народився й похований у селі Баґачка (нині Велика Баґачка). Це свято має відновити несправедливо забуті етнотрадиції, дати їм новий духовний імпульс. На Трійцю повниться сміхом, гамором, піснею, теплим і добрим словом обійстя в селі Сухій, де збігли юні літа видатного українського прозаїка Олесея Гончара, якого по праву називають совістю української нації, — тут відбувається мистецький захід «Зелене свято Гончарового дитинства». Доброї слави зажило свято «Марієна долина», яке щоліта вирує в мальовничому куточку Полтавщини — селі Черняківка, де відома всьому світові мисткиня Марія Башкирцева взяла вперше до рук пензля та майстерно вималювала, за її словами, «небо, безмежне небо, що тікає в далечінь, траву й польові квіти». Баґата на літературно-мистецькі свята і полтавська осінь. Вересневої днини вибухає гумором Веселий Поділ: палких прихильників Леоніда Глібова збирає «Свято веселої мудрості». Всім, хто тут побуває, назавжди запам'ятаються сценічні постановки за участю самого байкаря, його героїв та відомих людей, причетних до цього куточка України, — Тараса Шевченка, Олександра Пушкіна, колишнього господаря села Аркадієя Родзянка й інших. Актори-аматори майстерно грають свої ролі, разом із глядачами переносяться в різні епохи. Щовересня відбувається видатне мистецьке дійство й у Березовій Рудці — то завжди живий у серцях крайан поет-пісняр Дмитро Луценко щедро обдаровує своїх прихильників «Осінім золотом». Приблизно в той самий

час до села Чорнух з усієї України з'їжджаються шанувальники Григорія Сковороди, щоб разом із земляками всесвітньо відомого любомудра та письменника прилучитися до свята «Благословенні ви, сліди, Григорія Сковороди».

Великий виховний і пізнавальний потенціал мають традиційні мистецькі змагання, які проводяться на Полтавщині. Спілка літераторів Кременчука заснувала конкурси «Золота осінь» та «Поетична весна». Чимало колишніх учасників цих заходів нині стали маститими майстрами пера. У Чорнухах щорічно відбувається конкурс знавців творчої спадщини Григорія Сковороди, а в Гребінці — декламаторів байок Євгена Гребінки. На одному подихові проходять на Лубенщині конкурси молодих поетів, читців творів Василя Симоненка, віршів про подвиги на фронті й у тилу в грізні воєнні літа. Юні посульці затято міряються творчою силою, гартують свій національний дух, уливаються в «літератури дивну течію» і цим продовжують добру справу видатних краян — Василя Симоненка, Олеся Донченка, Петра Мостового, Петра Лубенського, Володимира Малика, радує своїми досягненнями старшу мистецьку генерацію, яку представляють Наталія Баклай, Ольга Хало, Раїса Плотникова, Василь Бут, Ольга Босікова, Лідія Віцень, Олена Гаран, Олександр Печора, Олександр Тарасенко, Олександр Міщенко й багато інших майстрів художнього слова цього в усі часи рясного на таланти полтавського краю. Достойно пошановано Олеся Гончара на його батьківщині: засновано обласний літературний конкурс «Собори душ своїх бережіть», яким опікується Полтавська обласна організація Національної спілки письменників України, два районні щорічні конкурси з такою самою назвою — один для молоді чотирнадцяти-двадцяти п'яти років, другий для людей зрілого віку, а також конкурс «Світлі образи в оповіданнях Олеся Гончара». Своїх сусідів-полтавців підтримують дніпропетровці: вони запровадили конкурс імені Олеся Гончара на краю публікацію на сторінках журналу «Борисфен». З ініціативи Міністерства освіти і науки України, Українського центру позашкільної освіти, Головного управління освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації до Полтави щороку з'їжджаються з усієї України школярі для участі у Всеукраїнському конкурсі юних гумористів «Посміхнемось щиро Вишні». Справа, якій віддали своє життя Остап Вишня, Олександр Ковінька та інші гумористи, нині в надійних молодих руках.

Митці Полтавщини — не поодинокі постаті на ниві крайової культури, а справжня духовна сила, єдність і розмаїття напрямів, творчих методів, індивідуальних стилів. Це засвідчують численні творчі організації, у які об'єднуються духовно близькі майстри слова. Літературні угруповання з великим досвідом та «стажем» опікуються молодшими даруваннями, приймаючи їх до своїх лав, створюючи водночас для талановитої молоді й окремі мистецькі спілки. Так, Полтавська організація Національної спілки письменників України заснувала літературну студію «Полтавські джерела», щоб виявляти таланти, сприяти літературному зростанню обдарованої майбутньої зміни. І юнь справджує надії старшої плеяди письменників. У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка мистецький центр «Заспів» збирає однодумців, сповнених високого духовного прагнення, бажання підносити до небес рідне слово. Студія «Перевесло», створена при Полтавському міському ліцеї №1, об'єднує творчу юнь, яка шукає шляхів самореалізації та самоствердження. Літні

люди, які не уявляють себе без активного мистецького життя, також згуртувалися в студію «Голос ветерана», що діє при Полтавському міському клубі ветеранів війни і праці. Тривалу історію має Лубенське літературне об'єднання імені Олеса Донченка. Результати його роботи зримі. Досить хоча б згадати, що тут свою письменницьку майстерність відточували Петро Мостовий та Володимир Малик.

Помітний слід у духовній біографії Полтавщини залишив літературно-мистецький клуб імені Василя Симоненка, який упродовж багатьох літ згуртовував довкруг себе талановитих лубенців. Хочеться щиро вірити, що він знову воскресне до життя, бо сподівається на це багато молодих талантів. Багатолітньою й славною історією може погордитися Кременчуцька спілка літераторів «Славутич». Точкою відліку в історії організації її члени вважають далекий 1912 рік, коли п'ятнадцятилітній Андрій Головка разом з однокласниками створив у Кременчуці літературне товариство «Юнацька спілка». Фактично ж Спілка літераторів «Славутич» зорганізувалась у вересні 1949 року, запозичивши своє ім'я у сивого красеня Дніпра, і з тих пір понад усе дбає про те, аби літературні традиції міста ніколи не перервалися. З її «шинелі» вийшли такі відомі сьогодні члени Національної спілки письменників України, як Григорій Терещенко, Олег Головка, Олексій Кацай, Володимир Ейсмонт, Наталія Лапіна, Віктор Баранов, критик і літературознавець Віталій Дончик.

Добру справу роблять творчі спілки та численні наукові, громадські, освітні установи, засновуючи різні періодичні видання, яких із нетерпінням чекають науковці, митці, всі спрагли до духовності й інтелектуальності люди.

Неоціненне значення мають колишні та сучасні полтавські газети й журнали, які в усі часи будили приспану думку, допомагали багатьом долати перешкоди, виступали надійними путівниками на життєвих стежках і перехрестях. Чого варта, до прикладу, «часопись» «Рідний край», яка зовсім ненадовго вперше прийшла до українців на початку ХХ століття, а вдруге — наприкінці цього самого сторіччя та здобула всенародне визнання та шану, привернула до себе увагу не лише в Україні, а й у далеких світах. У 2011 році вийшло ювілейне — 25-е число — цього альманаху, засновником якого є Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.

Широкою читацькою аудиторією могли похвалитися донедавна журнали «Полтавочка» (1991–2000), «Журавлик» (1992–2000), «Добромисл» (1992–1998). Високим рівнем мистецької вартості художніх творів відзначався альманах «Криниця» (1992–1998). А сьогодні поціновувачі регіонального письменства мають змогу на крилах фантазії відвідати літературні світи прекрасних «Островів» — нового альманаху, бездоганного й надзвичайно цікавого як за змістом друкованих у ньому творів, так і за своїм оформленням, чи оригінального «Калинового грона» — антології поезії, прози, драматургії, публіцистики полтавських літераторів ХХ століття.

Полтавські майстри слова постійно промовляють до своїх читачів зі шпальт газети «Літературна Полтавщина», зі сторінок журналу «Полтавський сміхограй», не забувають вони і про дітей, для яких видають журнали «Діє-Слово», «Сміхограйчик».

Важливі мовознавчі, літературознавчі проблеми висвітлюються в наукових записках, збірниках наукових праць, які здавна видає Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (а колись до цієї справи активно

долучався Полтавський літературно-меморіальний музей Івана Котляревського). Окремі опубліковані збірники вже стали бібліографічною рідкістю, інші — йдеться передусім про видання «Філологічні науки: Збірник наукових праць», на сторінках якого друкують свої дослідження відомі вчені-філологи, культурологи, — регулярно приходять до читача.

Надійним зберігачем духовно-культурного набутку є широка мережа книгозбірень у полтавському краї, фонди яких активно поповнюються. Всеукраїнське визнання здобули Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського, Полтавська обласна бібліотека для юнацтва імені Олесея Гончара, Полтавська обласна бібліотека для дітей імені Панаса Мирного, Наукова бібліотека Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Одними з найбільших хранителів духовної пам'яті краю є музеї Полтавщини. З усієї країни ідуть люди, щоб відвідати літературно-меморіальні музеї Івана Котляревського, Панаса Мирного, Володимира Короленка, що в місті Полтаві, Великосорочинський літературно-меморіальний музей Миколи Гоголя, Заповідник-музей Миколи Гоголя в селі Гоголеву, Чорнухинський літературно-меморіальний музей Григорія Сковороди, Літературно-меморіальний музей Архипа Тесленка в селі Харківцях, Миргородський літературно-меморіальний музей Давида Гурамішвілі, Літературно-меморіальний музей Василя Симоненка, що на Лубенщині, Державний літературно-меморіальний музей Олесея Гончара в селі Сухій, Державний музей літератури та мистецтва м. Кобеляки, Музей родини Драгоманових, що в місті Гадячі, Дачу Володимира Галактіоновича Короленка, що в селі Куйбишеве (Хатки) Шишацького району.

Духовними центрами на селі й у місті стали шкільні музеї письменників-полтавців: братів Тютюнників, що в Шилівській школі Зіньківського району, Олександра Білаша в Градизькій гімназії Глобинського району, Володимира Канівця у Веселодолинській школі Глобинського району, Олесея Гончара в Кіровській школі Кобеляцького району та Кобеляцькій школі № 2, Євгена Гребінки в Будинку культури міста Гребінки і села Мар'янівки Гребінківського району, Олесея Донченка й Володимира Малика в школі № 4 міста Лубен, Олександра Ковіньки в Плосківській школі Решетилівського району, Панаса Мирного в школі № 1 міста Миргорода, Олени Пчілки в Гадяцькій гімназії, Івана Цюпи в Бірківській школі Зіньківського району.

В окремих освітніх і культурних закладах створено кімнати-музеї, які виконують важливу просвітницьку, освітню та виховну функції: Івана Котляревського, Володимира Короленка, Миколи Гоголя, Раїси Кириченко, Василя Сухомлинського, Антона Макаренка в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, Миколи Гоголя у школі № 27 міста Полтави, Тараса Шевченка й Дмитра Луценка в Березоворудському народному історико-краєзнавчому музеї Пирятинського району, Андрія Головка в Козельщинському навчально-виховному комплексі, Євгена Гребінки в Мар'янівській школі Гребінківського району, Дмитра Луценка в Березоворудській школі Пирятинського району, Бориса Олійника в Зачепилівській школі Новосанжарського району, створено літературну вітальню «Рідні береги» в Решетилівській гімназії імені І. Л. Олійника.

Перелічені факти — лише дешиця з культурного життя нашого краю. А воно, це життя, — не якась стала величина; воно, це життя, зазнає постійних перетворень, пишеться щоденно, щохвилино...

Список використаної літератури

1. Полтавіка. Полтавська енциклопедія: У 12 томах. — Том 12: Релігія і церква / Гол. ред. О. А. Білоусько; Ред. кол.: Ю. М. Варченко, А. М. Киридон, В. О. Мокляк, Т. П. Пустовіт, В. М. Ханко, С. В. Хорев. — Полтава: Вид-во «Полтавський літератор», 2009. — 756 с.

Н. И. Степаненко

ПОЛТАВСКИЕ КОРНИ ДРЕВА УКРАИНСКОЙ ДУХОВНОСТИ

Статья посвящена анализу традиций литературы и искусств, сформировавшихся на Полтавщине: литературных региональных премий в честь известных полтавчан — писателей, педагогов, ученых государственных, церковных деятелей; создание региональных конкурсов, творческих организаций, объединяющих духовно близких людей, периодических изданий, библиотек; функционирование литературно-мемориальных музеев, школьных музеев, комнат-музеев писателей-полтавчан.

Ключевые слова: *литературная Полтавщина; литературные премии; праздники искусств, конкурсы; периодические издания; музеи, комнаты-музеи; творческие организации.*

М. I. Stepanenko

POLTAVA ROOT OF UKRAINIAN SPIRITUALITY TREE

The article is devoted to the analysis of literary and artistic traditions formed in Poltava region such as foundation of both literary regional awards and artistic and literary ones as well as Ukrainian and international awards in honour of the notable Poltavites including writers, teachers, scientists, clergymen and statesmen. It also focuses on carrying out regional artistic activities and contests; founding artistic organizations uniting spiritually close people; establishing magazines and network of libraries; functioning of literary-memorial museums, school museums, room museums of Poltava writers.

Keywords: *literary and artistic Poltava region, literary awards, literary and artistic awards, artistic holidays, contests, magazines, museums, room museums, artistic organizations.*

Надійшла до редакції 19 березня 2012 року